

Evaluation and Prioritization of Handicrafts for Tourism Development in Sistan and Baluchestan Province

Sirous Ghanbari¹, Tahereh Raisi², Amir Hossein Ghanbari³

1. Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Geography and Environmental Planning University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran.

2. Department of Geography and Tourism Planning, Faculty of Geography and Environmental Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran

3. Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Urban Planning, Yazd University, Yazd, Iran.

Article Info

Abstract

Article type:

Research Paper

Keywords:

Handicrafts,
Tourism
Development,
Multi-Criteria
Decision-Making
Models, Sistan and
Baluchestan Province

Received:

29 Nov 2024

Received in revised form:

21 Dec 2024

Accepted:

3 Mar 2025

Pp: 142-156

Handicrafts are one of the most important components of the local culture and national production of countries, which can create the most employment with the least investment, along with tourism. The tourism industry is a complement to handicrafts, which can play an important role in creating and promoting the handicraft market. Given the high potential of handicrafts in Sistan and Baluchestan province, identifying and prioritizing these industries in order to highlight the importance of tourism for policymakers and planners is important and inevitable. The purpose of the research is to identify and prioritize handicrafts in Sistan and Baluchestan province according to the indicators under study. The statistical population of the research is 5 important handicrafts that have been ranked based on the indicators: raw material procurement, competitiveness, production efficiency, attractiveness, and advertising level using the Electra multi-criteria decision-making model. 75 experts from the Cultural Heritage and Tourism Organization in 19 cities of the province participated in completing the questionnaires. According to the results of the research, the art of needlework was ranked first with 4 wins and no losses. Coin embroidery came in second place with 2 wins and 2 losses, pottery came in third place with 1 win and 3 losses, and finally carpet weaving and mat weaving came in fourth place with 4 losses and no wins. The results showed that paying attention to the art of needlework has been able to increase the employment rate between rural and urban communities, and the income from the sale of this product has had a relatively significant effect on the household economy.

Citation: Ghanbari, Sirous, Raisi, Tahereh, Ghanbari, Amir Hossein (2025). Evaluation and prioritization of handicrafts for tourism development in Sistan and Baluchestan province using ELECTRE technique, journal of Tourism management studies of the smart era, 2 (1), 142-156.

Publisher: Vali-e-Asr University of Rafsanjan

<http://doi.org/10.22072/tmsse.2025.2046899.1018>

© The Author(s)

1. Ghanbari@gep.usb.ac.ir

2. tahereh.raisi70@gmail.com

3. mr.geek6731@gmail.com

Extended Abstract

Introduction

This research aims to have a positive impact on the preservation and dissemination of these noble arts and take a step towards the development of cultural-tourism exchanges by providing effective solutions. Therefore, the main problem of this paper is as follows:

Which of the selected criteria has the most influence on the prioritization of the handicrafts of Sistan and Baluchestan Province?

Which handicraft of Sistan and Baluchestan Province has a higher potential in the tourism development? As a handicraft origin, Sistan and Baluchestan Province has not been a decent place in the nation.

Methodology

Using economic indicators, this research aims at identifying and prioritizing handicrafts of Sistan and Baluchestan Province in connection with the development of tourism. This research is of the quantitative ones and is based on the descriptive-analytical data. The research methodology in tourism planning identifies the achievement route to the different aspects of the programs, on which different factors and criteria are involved. Accordingly, the statistical population of this research that includes five handicrafts of Sistan and Baluchestan Province has been prioritized according to the raw material procurement, competition capability, production efficiency, attractiveness and advertisement level criteria using the multi criteria decision making model (ELECTRE). Then, in the framework of fuzzy analytical network process (FANP), the weight of each criterion have been computed according to the experts' judgments in the field of tourism.

Results

Setting handicrafts as a top priority in decision-making models both supports the use of statistical and quantitative techniques in tourist programming and makes the process easier. Following the collection of data (including field and library data as well as expert opinions) and their conversion to

quantitative data, the raw data matrix for each criterion was established within the parameters of the study. Our criteria include competitiveness, manufacturing efficiency, attractiveness, advertising level, and the ability to purchase raw materials. Our alternatives are the many handicrafts of Sistan and Baluchestan Province.

Discussion and Conclusion

In this research, given the raw material procurement, competition capability, production efficiency, attractiveness and advertisement level criteria, the handicrafts of the Sistan and Baluchestan Province have been prioritized using the multi criteria decision making ELECTRE. First, given the experts' comments and our field investigations, the most important handicrafts have been picked, and then, the relative importance of the impacting factors have been identified in the form of FANP model. Among the selected factors, the raw material procurement criterion with the score 0.431 has the biggest effect on the priority of handicrafts. The following order has been assigned to the competitiveness capability (0.285), production efficiency (0.164), attractiveness (0.094), and advertisement level (0.026), respectively.

According to the findings, the needlework artwork that had four victories and no defeats came in first place. Second place went to the coin art with two wins and two losses, third place went to the pottery with one victory and three losses, and fourth place went to the mat and carpet weavings with four losses and no victories, respectively. The "what to do?" phase follows the "how is?" phase, which involves assessing the present state of Sistan and Baluchestan Province's handicrafts and determining how to get them there.

1. Increasing the use of other media and the amount of advertising in national and provincial media at the macro and micro levels, respectively.
2. By lowering the cost of domestic raw resources and ensuring that handicrafts are self-sufficient in terms of materials from outside sources, the country can prevent its

currency from leaving. 3. Organizing handicraft stores and exhibitions at the provincial town level, as well as choosing the best handicrafts to showcase at the Country Exhibitions for marketing and promotion. 4. To draw in tourists, handicraft museums are being built in places like Zabol, Zahedan, Saravan, Iranshahr, Sarbaz, Chabahar, and Qasr-e Qand.

5. Sponsoring the craftsmen by the Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism Organization in the form of low interest loans and dedication of the health insurance.

6. Holding instructive courses for the craftsmen to become informed and familiarized them with the market needs.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work declaration of competing interest none.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

ارزیابی و اولویت‌بندی صنایع دستی جهت توسعه گردشگری استان سیستان و بلوچستان

سیروس قنبری^۱، طاهره رئیسی^۲، امیرحسین قنبری^۳

۱- گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران.

۲- گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی توریسم، دانشگاه سیستان و بلوچستان، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، زاهدان، ایران.

۳- گروه برنامه‌ریزی شهری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه یزد، یزد، ایران.

اطلاعات مقاله چکیده

نوع مقاله:

پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۰۹/۰۹

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۳/۱۰/۰۱

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۱۱/۱۳

صص: ۱۵۶-۱۴۲

کلید واژه‌ها:

صنایع دستی، توسعه گردشگری، مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره، استان سیستان و بلوچستان.

صنایع دستی از مهمترین مؤلفه‌های فرهنگ بومی و تولید ملی کشورها می‌باشند که می‌تواند در کنار گردشگری بیشترین اشتغال را با کمترین سرمایه‌گذاری ایجاد کند. صنعت گردشگری به عنوان مکمل صنایع دستی است که می‌تواند در جهت ایجاد و رونق بازار صنایع دستی، نقش مهمی ایفا کند. با توجه به پتانسیل‌های بالای صنایع دستی استان سیستان و بلوچستان، شناسایی و اولویت‌بندی این صنایع به منظور برجسته کردن اهمیت گردشگری برای سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان، امری مهم و اجتناب‌ناپذیر است. هدف پژوهش شناخت و اولویت‌بندی صنایع دستی استان سیستان و بلوچستان با توجه به شاخص‌های مورد مطالعه می‌باشد. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی به شناخت هنرهای دستی، با استفاده از شاخص‌هایی مانند: تهیه مواد اولیه، قابلیت رقابت، راندمان تولید، جذابیت و سطح تبلیغات در چارچوب مدل تصمیم‌گیری چند معیاره الکترونیک و فرایند تحلیل شبکه‌ای فازی به اولویت‌بندی صنایع دستی پرداخته است. جامعه آماری تحقیق، ۵ هنر دستی مهم می‌باشد که بر اساس شاخص‌های: تهیه مواد اولیه، قابلیت رقابت، راندمان تولید، جذابیت و سطح تبلیغات با استفاده از مدل تصمیم‌گیری چند معیاره الکترونیک سطح‌بندی شده‌اند. در تکمیل پرسشنامه‌ها، ۷۵ نفر از کارشناسان اداره میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی در ۱۹ شهرستان استان مشارکت داشته‌اند. بر اساس نتایج پژوهش، هنر سوزن‌دوزی با تعداد ۴ برد و بدون باخت در رتبه نخست قرار گرفت. سکه‌دوزی با ۲ برد و ۲ باخت در رتبه دوم، سفال‌گری با ۱ برد و ۳ باخت در رتبه سوم و در نهایت گلیم‌بافی و حصیربافی با ۴ باخت و بدون برد به طور مشترک در رتبه چهارم قرار گرفتند. نتایج نشان داد که توجه به هنر سوزن‌دوزی توانسته است میزان اشتغال بین جامعه روستایی و شهری افزایش دهد و در آمد حاصل از فروش این محصول اثر نسبتاً چشمگیری در اقتصاد خانوارها داشته است.

استناد: قنبری، سیروس، رئیسی، طاهره، قنبری، امیر حسین. (۱۴۰۳). ارزیابی و اولویت‌بندی صنایع دستی جهت توسعه گردشگری استان سیستان و بلوچستان، دو فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری عصر هوشمند، ۲(۱)، ۱۵۶-۱۴۲.

<http://doi.org/10.22072/tmsse.2025.2046899.1018>

نویسندگان

ناشر: دانشگاه ولی عصر رفسنجان

مقدمه

گردشگری محصول پیچیده‌ای است که از ترکیب عوامل اقتصادی، سیاسی، محیط جغرافیایی و شاخص تفریح تشکیل شده است و به عنوان یک فرایند میان رشته‌ای مطرح می‌باشد (García, 2014: 34). صنایع دستی، به عنوان بخشی از گردشگری فرهنگی، در کنار مکان‌های باستانی و میراث فرهنگی منبع درآمد بسیاری از کشورها می‌باشد. ایران جزء سه کشور اول جهان پس از چین و هندوستان از نظر تنوع صنایع دستی می‌باشد و از آن جهت که صنایع دستی نمود بسیار روشنی از ماهیت، فرهنگ و هنر اقوام مختلف ایرانی و پنجره‌ای به تاریخ گذشته این ملت است از قابلیت لازم برای تبدیل شدن به یکی از جاذبه‌های برتر صنعت گردشگری برخوردار است. پدیده گردشگری در بیشتر کشورهای جهان به عنوان یک ابزار مهم توسعه و محرومیت‌زدایی مورد توجه قرار گرفته است و به دلیل درآمدزایی، سرمایه‌گذاری زیادی را در این بخش انجام می‌دهند.

اشیای صنایع دستی به عنوان اجزای ملموس و صنعت گردشگری، دستی و مهارت‌هایش به عنوان اجزای ناملموس فرهنگی در میان منابع بسیج شده در صنعت گردشگری هستند. این اشیا و فرآورده‌های دستی ابزارهایی هستند که از طریق آن، جامعه ارزش‌ها و معنویات خود را که بسیار مهم است، ارائه می‌کند و آن‌ها بخش مهمی از هویت فرهنگی و اجتماعی هستند که از طریق نسل‌ها منتقل می‌شوند و عامل مهمی در شناساندن فرهنگ و تمدن و همچنین عاملی برای جذب گردشگران داخلی و خارجی محسوب می‌شود. هنرهای دستی به سرعت در حال دو قطبی هستند؛ از یک سو، به جریان تولید انبوه با هدف مصرف روزانه تبدیل شده است و از سویی دیگر، صنایع دستی هنری با هدف پاسخ‌گویی به نیاز کسانی است که قدر و منزلت ویژه‌ای برای هنرهای ارزش‌مند قائلند (Lin and Li, 2010: 26).

هنرهای دستی با ویژگی‌های ارزنده‌ای از قبیل: ملی بودن، عدم وابستگی، قابلیت ایجاد و توسعه در کلیه مناطق شهری، روستایی و عشایری، عدم نیاز به کارشناسان خارجی، دسترسی آسان به مواد اولیه و ابزار کار مختصر و ارزان و ایجاد درآمد (کرمی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۸) به خصوص در مناطق روستایی و عشایری می‌تواند به عنوان دومین منبع درآمد و در پاره‌ای از مناطق حتی به عنوان مهم‌ترین عامل کار و درآمد به حساب آید. مواد اولیه بسیاری از رشته‌های صنایع دستی در طبیعت، در دسترس صنعتگران و هنرمندان قرار دارد و به همین دلیل، صاحب طیف متنوعی از صنایع دستی می‌باشد. از طرف دیگر در صورتی که محصولات متنوع به سایر کشورها صادر شوند، ارزش خارجی، اشتغال‌زایی و دستیابی به رشد اقتصادی و در نهایت توسعه پایدار و افزایش درآمد سرانه ملی به دست می‌آید.

یکی از بهترین راه‌های رسیدن به توسعه اقتصادی در ایران، بهره‌گیری از ظرفیت‌های صنایع دستی و گردشگری است. امروز گردشگری در این زمینه معنا و مفهوم تازه یافته است (Smaranda et al., 2019: 507). در این راستا، استان سیستان و بلوچستان به عنوان یکی از خاستگاه‌های صنایع دستی از جایگاه شایسته‌ای در سطح کشور برخوردار نیست. پژوهش حاضر بر آن است با تسهیل در شناسایی، انتخاب و اولویت‌بندی صنایع دستی استان سیستان و بلوچستان، تأثیر مثبتی در جهت حفظ و اشاعه این هنرهای اصیل داشته باشد و با ارائه راهکارهای مؤثر گامی در جهت توسعه مبادلات فرهنگی - گردشگری برداشته باشد. بنابراین مسئله اصلی که محققان به دنبال آن هستند این‌گونه بیان می‌شود:

- ۱- کدام یک از شاخص‌های انتخاب شده بیشترین تأثیر را در اولویت‌بندی صنایع دستی استان سیستان و بلوچستان دارند؟
- ۲- کدام یک از صنایع دستی استان سیستان و بلوچستان از پتانسیل بالاتری برای توسعه گردشگری برخوردار است؟

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

صنعت گردشگری به عنوان یکی از پردرآمدترین صنایع جهان در سال های اخیر، با درآمد بالایی که داشته توانسته است برای فقرا نیز ایجاد شغل نماید. درآمدهای حاصل از این صنعت اشتغال زایی و فقرزدایی می تواند یکی از عوامل تأثیرگذار بر کاهش نابرابری درآمدی بوده و منجر به عدالت گستری شود (رضا قلی زاده، ۱۳۹۵: ۱۳۳). گسترش صنعت گردشگری می تواند به عنوان یکی از ابزارهای اصلی توسعه در هر ناحیه مورد توجه قرار گیرد. با رشد سریع دامنه محصولات گردشگری، فرصتهایی برای ایجاد حوزه وسیع تری از بنگاه های گردشگری کوچک تخصص یافته به وجود آمده است. در این زمینه و تقاضای مرتبط با آن جهت محصولات گردشگری متمایز و صنایع دستی (و نه کارخانه ای و ماشینی) اهمیت بنگاه ها در مقیاس کوچک به خوبی قابل درک است (Ateljjevic, 2009: 287).

از آنجایی که صنعت گردشگری کارطلب و اشتغال زاست و از طرفی صنایع دستی هم نیاز به نیروی انسانی توأم با دانش بومی و محلی را دارد. در این راستا می توان افراد دارای مهارت های گوناگون و متوسط را به اشتغال درآورد (قنبری و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۲۴). صنایع دستی و هنرهای سنتی بخش تفکیک ناپذیری از بدنه فرهنگ هر کشور محسوب می شود که در هر دوره نمود و ظهور خاص یافته و نقش قابل توجهی در زندگی روزمره مردم ایفا می نماید. در واقع یکی از کهن ترین رشته های فعالیت بشر را صنایع دستی تشکیل می دهد، به موجب برخی از اسناد و مدارک تاریخی، سابقه پیدایش آن به عصر حجر می رسد (بخشنده و میراج، ۱۳۸۸: ۱۲). صنایع دستی به عنوان سفیران فرهنگی هر سرزمین نیز به شمار می آیند و در توسعه و جهان بینی و بسط فرهنگ ها نقش برجسته ای را به خود اختصاص می دهند (شفقی، ۱۳۸۸: ۲۹).

یکی از ویژگی های مشترک که در اکثر صنایع دستی یافت می شود این است که روش تولید آنها کاربر، با استفاده از ابزار و تجهیزات ساده می باشد و بسیار متفاوت از روش تولید به وسیله پیشینیان نیست (Redzuan, 2011: 256) به منظور دستیابی به توسعه صنایع روستایی استفاده از دانش بومی و محلی امری ضروری است. دانش بومی بر پایه ی تجربه است و اغلب به صورت موروثی و زبانی منتقل می شود و با استفاده مکرر در طول زمان، آزموده شده و با محیط و فرهنگ بومی سازگار شده است. و از طرفی به منظور دستیابی به پایداری نظام سکونتگاهی و توسعه پایدار روستا، باید برنامه ریزی ها را بر پایه بومی کردن گردشگری برای مشارکت مردم و سازمان های مردم نهاد جوامع محلی استوار کرد. بر این اساس صنایع دستی و صنعت گردشگری دو بخش تکمیل کننده هستند و به عنوان مکمل یکدیگر نقش به سزایی در برنامه ریزی های روستایی دارند.

در حوزه توسعه صنایع دستی و گردشگری پژوهش های مختلفی صورت گرفته؛ برخی از مهمترین تحقیقات صورت گرفته و نتایج آنها فهرست شده است. کوکه^۱ (۲۰۱۵) در مقاله ای با عنوان انعطاف پذیری از پایداری، خلاقیت و عدالت اجتماعی از جنس هنر و صنایع دستی مدرن به اصول کلیدی زیبایی شناختی، سازگاری با محیط زیست و پایداری محیط شهری با استفاده از هنرهای دستی پرداخته است. در مقاله وی محیط شهری با استفاده از مجسمه ها و نقوش تزیین شده است.

نایاک و بهالا^۲ (۲۰۱۶) در مقاله ای تحت عنوان عوامل ایجاد کننده انگیزه بازدیدکنندگان برای حضور در نمایشگاه صنایع دستی، نمونه موردی اوتاکارا کند هند به بررسی انگیزه بازدید کنندگان در یک نمایشگاه صنایع دستی با استفاده از پرسشنامه پرداخته اند و به این نتیجه رسیدند که خریداران و بازدیدکنندگان از طریق یادگیری، آگاهی و خرید از صنایع دستی در جهت بهبود عملکرد کسب و کار صنعت گران و غرفه داران گام بر می دارند.

1. Cooke

2. Nayak & Bhalla

ارزیابی و اولویت‌بندی صنایع دستی جهت توسعه گردشگری استان سیستان و بلوچستان / کوه قنبری و همکاران

بنی‌الکسندری^۱ و همکاران (۲۰۱۹) در پژوهشی به بررسی صنایع خلاق: استراتژی و چالش‌ها در زیر بخش صنایع دستی پرداختند. نتایج پژوهش نشان دهنده رابطه نزدیک بین؛ توسعه صنایع دستی با در دسترس بودن مواد اولیه است. به طوری که تغییر در عرضه و قیمت مواد اولیه بر جنبه‌هایی چون: ظرفیت تولید و قیمت اثرگذار خواهد بود.

صرامی (۱۳۸۴) در مقاله‌ای تحت عنوان صنایع دستی اصفهان و مشکلات آن به بررسی و آسیب‌شناسی برخی از مشکلات این صنعت خصوصاً مشکلات صدور صنایع دستی از جمله موانع گمرکی، هزینه و مالیات خروج، عدم حمایت جدی دولت، عدم وجود یک شرکت تعاونی (تولید، توزیع، اعتبار و تبلیغاتی) قانونمند و توانا، عدم رعایت کنترل کیفی محصول و مشابه‌سازی، بدل‌سازی و افت کیفیت و مرغوبیت و... اشاره کرده و در پایان در جهت بهبود شرایط و مطلوبیت آن راهکارهای لازم را ارائه کرده است. ثریایی و عطف (۱۳۹۳) در مقاله‌ای به شناسایی چالش‌های صنایع دستی استان مازندران با کمک تکنیک AHP پرداختند و نتایج تحقیق نشان داد که چالش‌های تولید و بسته‌بندی، چالش فروش و صادرات، پالش مدیریت و ساختار و چالش منابع انسانی به ترتیب بیشترین تاثیرگذاری را دارند و در پایان راهکارهای لازم جهت بهبود وضعیت صنعت ارائه شد.

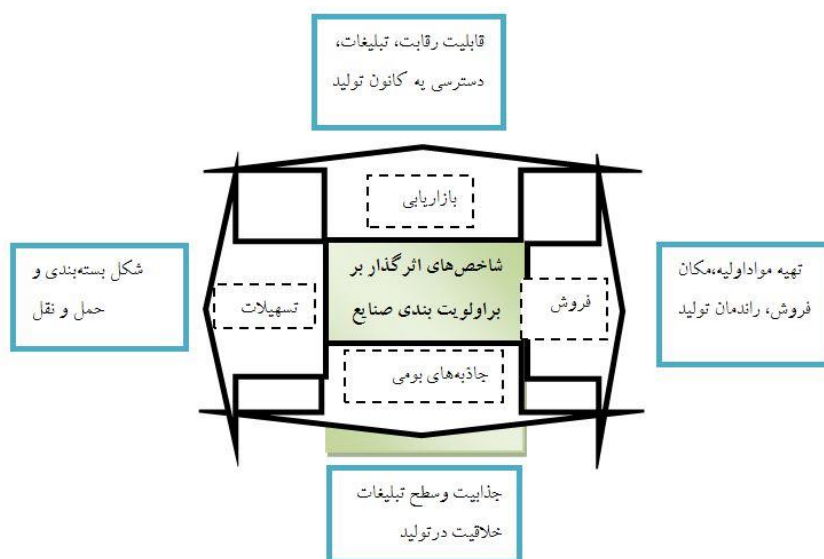
شجاع‌نوری و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان عوامل مؤثر بر توسعه کسب و کار صنایع دستی (مطالعه موردی: کلاش، گیوه کردستان) راه‌های توسعه صنایع دستی را مورد بررسی قرار داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که پدیده اصلی و محوری به‌روز نبودن محصول بوده و برای اینکه بتوان به رفع این مشکل و توسعه این محصول کمک کرد، باید بین محیط خرد و کلان با دخالت مداخله‌گرها، پلی برای رفع مشکل زد، که این پل، مراکز خدمات کسب و کار و خوشه‌هایی هستند که با سلسله اقدامات حساب شده، مؤثر باشد.

شعبانی و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله‌ای به تحلیل ساختار زنجیره ارزش صنایع دستی در توسعه گردشگری روستایی پرداختن که نتایج نشان می‌دهد دو فعال این زنجیره یعنی تولیدکننده و تسهیلگر دولتی بالاترین تاثیر مستقیم و مثبت را در توسعه گردشگری روستایی داشته و دو فعالیت تامین مواد اولیه و تکمیل (بسته‌بندی) اثرات منفی و معکوس بر توسعه اقتصاد گردشگری داشته است. صنایع دستی یکی از مظاهر فرهنگی و هنری محسوب می‌شود و نظر به اینکه هر فرآورده دستی بازگو کننده خصوصیات تاریخی، اجتماعی و فرهنگی کشور محل تولید است، می‌تواند هم عامل مهمی در شناساندن فرهنگ و تمدن به حساب آید و هم آن که موجبی برای جلب و جذب گردشگران قلمداد شود. امروزه دیگر تنها آثار تاریخی وسیله جذب گردشگر به ممالک در حال توسعه که اکثراً دارای تمدنی کهن هستند، نبوده بلکه همراه آن فرآورده‌های دستی یا طرح‌ها و اصالت‌های ویژه خود مطرح بوده می‌تواند مکمل دیدنی‌های تاریخی هر کشور باشد، تا آنجا که در برخی از کشورها که مهد صنایع دستی هستند در کنار مراکز تولید عمده محصولات دستی، امکانات گردشگری فراهم شده تا جهانگردان ضمن اقامت در این‌گونه مراکز از نزدیک با چگونگی تولید مصنوعات دست ساخته آشنا شوند. به این ترتیب ملاحظه می‌شود که صنایع دستی و صنعت گردشگری بر یکدیگر اثر متقابل داشته و می‌توانند موجبات رشد و توسعه یکدیگر را فراهم سازند. نکته مهم و شایان توجه آن است که حتی اگر همه تأثیرات مثبت اقتصادی صنایع دستی را به کناری بگذاریم، این هنر ملی به واسطه بازتاب ذوق سرشار، اندیشه خلاق و هنرمندان پرمایه ولی بی ادعا باید به صورت جدی و برنامه‌ریزی شده مورد حمایت قرار گیرد. این در حالی است که صنایع دستی طی سالیان متمادی، چه در دوران رونق و شکوفایی و چه در دوره‌های رکود، هنگامی که با توسعه صنعت گردشگری همراه بوده سهم شایسته و درخور توجهی در اقتصاد کشور و معرفی هنر ناب و خالص ایرانی و نهایتاً زندگی اقتصادی و حیات فرهنگی ما داشته است.

اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری استان سیستان و بلوچستان از لحاظ پتانسیل جذب گردشگر، زمینه را برای برنامه‌ریزی اصولی در ایجاد زیرساخت‌های گردشگری آماده می‌کند، به گونه‌ای نقاط ضعف مکان‌هایی که در اولویت‌بندی جایگاه ضعیفی دارند

مطالعات مدیریت گردشگری عصر هوشمند، دوره ۲، شماره ۱، ۱۵۶-۱۴۲، بهار و تابستان ۱۴۰۴

مشخص شده و در جهت رفع این نقاط ضعف، گام برداشته می‌شود. همچنین باعث می‌شود مکان‌های مناسب برای گذران اوقات فراغت به گردشگری معرفی و شناسایی شود و گردشگران یک آشنایی اولیه نسبت به مکان‌های گردشگری پیدا کنند.

شکل ۱. مدل مفهومی عوامل تأثیرگذار بر اولویت‌بندی صنایع دستی در توسعه گردشگری استان (منبع: نگارندگان، ۱۴۰۳)

مواد و روش‌ها

ماهیت پژوهش توصیفی-تحلیلی می‌باشد. شیوه تحقیق این پژوهش ترکیبی از روش‌های توصیفی، اسنادی و تحلیلی است. روش تحقیق در برنامه‌ریزی گردشگری به معنای تبیین حرکت در جهت رسیدن به حقایق در ابعاد مختلف می‌باشد که در این مسیر شاخص‌ها و عوامل مختلف دخالت دارند که می‌تواند میزان آن را تغییر دهد. بنابراین، جامعه آماری تحقیق، ۵ هنر دستی مهم از استان سیستان و بلوچستان می‌باشد که بر اساس شاخص‌های: تهیه مواد اولیه، قابلیت رقابت، راندمان تولید، جذابیت و سطح تبلیغات با استفاده از مدل تصمیم‌گیری چند معیاره الکترونیک^۱ سطح‌بندی شده‌اند. این روش توسط بنیون ارائه شد و سپس توسط واندلفت، نیجکامپ، روی و سایر همکارانش توسعه داده شد. این روش به طور گسترده در مدیریت دفن زباله‌های جامد، مهندسی شهرسازی و محیط زیست، انتخاب طرح‌های بزرگراه، برنامه‌ریزی منابع آبی، برنامه‌ریزی سیستم فاضلاب شهری و... به کار رفته است (عطایی، ۱۳۹۳: ۱۱۲). پس از اینکه روش تسلط تقریبی برای اولین بار توسط بنیون معرفی شد با توجه به پیچیدگی مسائل تصمیم‌گیری و توسعه کاربرد روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره، روش الکترونیک هم تکامل یافته و روش‌های مختلفی به عنوان زیرمجموعه این روش پیشنهاد شده است (Chen and Xu, 2015: 176). سپس در چارچوب روش فرایند تحلیل شبکه‌ای فازی^۲ وزن هر یک از معیارها براساس نظر کارشناسان متخصص در حوزه گردشگری در قالب نرم افزار Super Decisions محاسبه گردیده است.

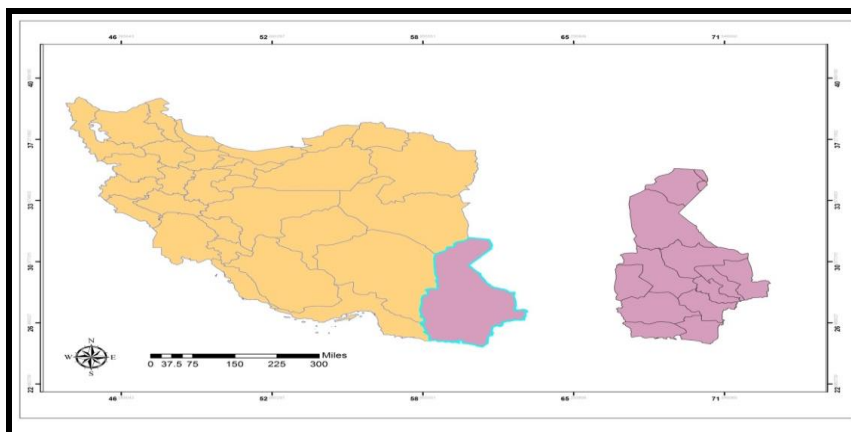
استان سیستان و بلوچستان به عنوان پهناورترین استان کشور، در ناحیه جنوب شرق ایران واقع شده است. این استان دارای ۱۲۱۰ کیلومتر مرز خاکی با کشورهای پاکستان و افغانستان و ۳۷۰ کیلومتر مرز آبی در کرانه‌های شمالی دریای عمان است. از شمال به استان خراسان جنوبی، از جنوب به دریای عمان، از شرق به کشورهای پاکستان و افغانستان و از غرب به استان‌های هرمزگان و کرمان محدود می‌گردد و در بین مدارهای ۲۵ درجه و ۳ دقیقه تا ۳۱ درجه و ۲۷ دقیقه عرض شمالی از خط استوا و نصف‌النهارهای ۵۸ درجه و ۵۰ دقیقه تا ۶۳ درجه و ۲۱ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ واقع شده است و از نظر جمعیتی از کم تراکم‌ترین استان‌های کشور

1. ELECTRE

2. FANP

ارزیابی و اولویت‌بندی صنایع دستی جهت توسعه گردشگری استان سیستان و بلوچستان / کوه قنبری و همکاران

است، مساحت استان ۱۸۷۵۰۲ کیلومتر مربع است که ۱۱/۵ درصد از وسعت کشور را در بر می‌گیرد. جمعیت این استان ۲۵۳۴۳۲۷ نفر می‌باشد. با توجه به شکل ۲، این استان دارای ۱۹ شهرستان: زاهدان، میرجاوه، خاش، سراوان، ایرانشهر، نیکشهر، چابهار، سرباز، کنارک، دلگان، مهرستان، سیب و سوران، قصرقند، فنوج، زابل، زهک، نیمروز، هامون و هیرمند می‌باشد.

شکل (۲): موقعیت جغرافیایی استان سیستان و بلوچستان (ترسیم: نگارندگان، ۱۴۰۳)

برخی از صنایع دستی استان مورد مطالعه را به صورت طبقه‌بندی شده ارائه می‌گردد:

- ۱- سوزن‌دوزی: بلوچستان به عنوان خاستگاه ظریف‌ترین هنرهای دستی ایران، جایی که هنر با زندگی زن بلوچ آمیخته است و جزئی از وجود اوست و صبوری و هنرش نقش‌های جذابی را خلق می‌کند که گاهی از سرخوردگی‌های دوزنده و گاهی از سرخوشی‌های گذشته و حال نشات می‌گیرد. مهم‌ترین مراکز تولید سوزن‌دوزی زاهدان، ایرانشهر، سرباز، سراوان، فنوج، چانف، جالق، کله‌گان و قصرقند می‌باشند. در سوزن‌دوزی به بیش از دو نوع ماده اولیه نخ و پارچه نیاز نیست، و نخ برحسب امکانات و سلیقه از نخ دمسه یا از نخ‌های ایرانی و پاکستانی استفاده می‌کنند. انواع محصولات سوزن‌دوزی عبارتند از: لباس و شال و مانتو، رومیزی، سجاده، کوسن، پستی، کیف و غیره. به دلیل تشابهات فرهنگی بین اقوام بلوچ ایران با مردمان پاکستان و هندوستان طرح‌های لباس زنان بلوچ شباهت زیادی به طرح‌های هندی و پاکستانی دارد.
- ۲- سفال: مردمان بلوچ با استفاده از خاک رس اطراف محل سکونت‌شان به ساخت ظروف می‌پردازند. ظروف سفالین به دلیل نوع خاک منطقه بعد از پخت به رنگ قرمز در می‌آیند که این ویژگی سفال کلپورگان را از سفال‌های سایر مناطق متمایز کرده است. ساخت سفال در حال حاضر در کلپورگان (شهرستان سراوان)، کوه میتگ (شهرستان سرباز) و هلونچکان (شهرستان قصرقند) انجام می‌شود. از محصولات تولید شده سفالی می‌توان به کوزه، چلیم، بشقاب، کاسه، قندان، سینی، گلدان، قوری، اسپند دودکن اشاره کرد. سفالگرهای استان از چرخ سفالگری استفاده نمی‌کنند، آن‌ها سفال‌ها را با دست می‌سازند و برای تزئین سطح آن از اشکال خاص هندسی که قدمتی چند هزار ساله دارد استفاده می‌کنند. برای تزئین سطح سفال‌ها از در هم آمیزی آب، تیتوک^۱ سنگی که از کوه بیرک در نزدیکی محل بدست می‌آورند استفاده می‌شود، سپس سفالگر با کمک یک تکه نازک چوب خرما و وحشی که به اندازه چوب کبریت است طرح را بر روی سفال نقش می‌زند. رنگ این نقوش قبل از پخت سفال قهوه‌ای متمایل به قرمز است و در اثر حرارت به رنگ سیاه تبدیل می‌شود.

- ۳- سکه‌دوزی: این هنر به دلیل مصارف تزئینی و زینتی‌اش پس از سوزن‌دوزی جایگاه ویژه‌ای در صنایع دستی بلوچستان دارد. در این هنر، از مواد و مصالحی مانند آینه‌های ریز و درشت، پولک، منجوق و مروارید، خرمهره، دکمه صدفی، نوار یراق، پارچه، سکه و صدف استفاده می‌شود و محصولات آن بیشتر در جشن‌ها، مراسم شادی و ازدواج‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. مثلاً نمونه‌هایی از سکه دوزی را بر گردن شتر و رختخواب عروس می‌اندازند و تزئین می‌کنند. به دلیل زیبایی محصولات سکه دوزی و استقبال مردم، تنوع و نوآوری در این هنر بسیار زیاد است و بصورت دیوار کوب هم از آن استفاده می‌شود
- ۴- گلیم‌بافی: این هنر در منطقه سیستان رایج‌تر است. در گذشته مردمان منطقه سیستان مانند سایر اقوام کوچ رو در چادر زندگی می‌کردند و از گلیم به عنوان زیرانداز، پستی، سفره آرد و نان، خورجین و کیسه‌های نمک استفاده می‌شد و برای تزئین آن از خرمهره، صدف، سکه، منگوله و سنگ‌های زینتی بهره می‌گرفتند. نقوش گلیم بصورت هندسی، ذهنی و راه راه برگرفته از محیط اطرافشان است. رنگ‌بندی تیره، گلیم این منطقه را از گلیم‌های مناطق دیگر متمایز می‌کند و از دار و پشم که مراحل مختلفی از چیدن، شستن، ریسیدن و رنگرزی را می‌گذراند.
- ۵- حصیربافی: هنر حصیربافی جایگاهی ویژه در زندگی مردمان سیستان و بلوچستان داشته است، هنری با پیشینه‌ای به درازای شهر سوخته و دریاچه هامون. حصیربافی در منطقه سیستان با گویش خولک‌بافی و در منطقه بلوچستان با گویش تگرد تلفظ می‌شود که از نظر نوع مواد اولیه با هم تفاوت زیادی دارند. خولک‌بافی از ساقه‌های نی و تگرد از برگ درختان نخل وحشی (داز) بافته می‌شود. محصولات تولیدی حصیربافی سیستان عبارتند از: پرده، سایه‌بان و توتن (نوعی قایق حصیری) و از محصولات تولیدی حصیربافی بلوچستان می‌توان به روپک (جارو)، پروند یا موردک (کمربند جهت بالا رفتن از درخت نخل)، سواس (صندل)، سمان (زیرانداز)، سفت (جانماز)، کچو (خورجین)، کپات (سبد کوچک) و... اشاره نمود. مهم‌ترین مناطق تولید حصیربافی سیستان در شهرستان زابل و روستاهای حاشیه کوه خواجه می‌باشد و از مناطق تولیدی حصیربافی بلوچستان می‌توان به لاشار، قصرقند، سراوان و سرباز می‌توان اشاره نمود.

یافته‌های پژوهش

سطح‌بندی صنایع دستی با استفاده مدل‌های تصمیم‌گیری از یک سو باعث ترویج روش‌های آماری و ریاضی در برنامه‌ریزی گردشگری می‌شود و از سویی دیگر سبب سهولت در امر برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری می‌گردد. پس از جمع‌آوری داده‌ها و تبدیل آنها به داده‌های کمی، ماتریس داده‌های خام هر یک از شاخص‌ها در محدوده مورد مطالعه تعریف شد. گزینه‌های ما صنایع دستی استان سیستان و بلوچستان و معیارهای موردنظر می‌باشند. مراحل انجام مدل الکترون در پژوهش حاضر به شرح زیر می‌باشد:

مرحله اول: ترسیم ماتریس تصمیم‌گیری: در این مرحله صنایع دستی با توجه به شاخص‌های مورد مطالعه توسط کارشناسان اداره میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی ۱۹ شهرستان استان سیستان و بلوچستان از ۱ تا ۹ نمره‌دهی می‌شوند. در این نمره‌دهی؛ ۱ (خیلی ضعیف)، ۳ (ضعیف)، ۵ (متوسط)، ۷ (خوب)، ۹ (خیلی خوب) است (جدول ۱).

جدول ۱. ماتریس ارزیابی و تصمیم‌گیری کمی (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

شاخص	تهیه مواد اولیه	قابلیت رقابت	راندمان تولید	جذابیت	سطح تبلیغات
صنایع دستی					
حصیربافی	۵	۴	۴	۵	۳
گلیم‌بافی	۶	۶	۶	۶	۵
سوزن‌دوزی	۸	۷	۳	۴	۵

ارزیابی و اولویت‌بندی صنایع دستی جهت توسعه گردشگری استان سیستان و بلوچستان / کهنه قنبری و همکاران

سکه‌دوزی	۷	۶	۶	۵	۴
سفالگری	۷	۷	۵	۵	۴

مرحله دوم: بعد از تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری کمی (ماتریس وضع موجود)، ماتریس بی‌مقیاس شده ترسیم می‌شود که از طریق بی‌مقیاس‌سازی نورم انجام می‌شود (جدول ۲):

$$n_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^n a^2_{ij}}}$$

جدول ۲. ماتریس نرمالیزه شده به روش نورم (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

شاخص	تهیه مواد اولیه	قابلیت رقابت	راندمان تولید	جذابیت	سطح تبلیغات
صنایع دستی					
حصیربافی	۰/۱۴۴	۰/۸۳۵	۰/۰۵۹	۰/۰۴۱	۰/۰۰۸
گلییم‌بافی	۰/۱۷۳	۰/۱۲۵	۰/۰۸۹	۰/۰۰۵	۰/۰۱۳
سوزن‌دوزی	۰/۲۳۰	۰/۱۴۶	۰/۰۴۴	۰/۰۳۳	۰/۰۱۳
سکه‌دوزی	۰/۲۰۲	۰/۱۲۵	۰/۰۸۹	۰/۰۴۱	۰/۰۰۱
سفالگری	۰/۲۰۲	۰/۱۴۶	۰/۰۷۴	۰/۰۴۱	۰/۰۰۱

مرحله سوم: شاخص‌های پژوهش براساس نظر کارشناسان اداره میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استخراج شده‌اند و به هر یک از شاخص‌ها براساس اهمیت آن‌ها با استفاده از روش FANP وزنی اختصاص یافته است. بر این اساس بیشترین وزن به ترتیب مربوط به تهیه مواد اولیه و قابلیت رقابت است و سایر شاخص‌ها در رتبه بعدی قرار گرفته‌اند (جدول ۳).

جدول ۳. وزن شاخص‌های مورد مطالعه در استان سیستان و بلوچستان (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

ابعاد	سطح تبلیغات	جذابیت	راندمان تولید	قابلیت رقابت	تهیه مواد اولیه
وزن	۰/۰۲۶	۰/۰۹۴	۰/۱۶۴	۰/۲۸۵	۰/۴۳۱

مرحله چهارم: در این مرحله ماتریس بی‌مقیاس موزون به دست می‌آید که ماتریس وزنی از ضرب درایه‌های ماتریس بی‌مقیاس شده در وزن هر شاخص به دست می‌آید (جدول ۴):

$$V = N \times W_{n \times n}$$

جدول ۴. ماتریس وزنی (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

شاخص	تهیه مواد اولیه	قابلیت رقابت	راندمان تولید	جذابیت	سطح تبلیغات
صنایع دستی					
حصیربافی	۰/۰۶۲	۰/۰۲۳	۰/۰۰۹	۰/۰۰۳	۰/۰۰۲
گلییم‌بافی	۰/۰۷۴	۰/۰۳۵	۰/۰۱۴	۰/۰۰۴	۰/۰۰۰۳
سوزن‌دوزی	۰/۰۹۹	۰/۰۴۱	۰/۰۰۷	۰/۰۰۳	۰/۰۰۰۳
سکه‌دوزی	۰/۰۸۷	۰/۰۳۵	۰/۰۱۴	۰/۰۰۳	۰/۰۰۰۲
سفالگری	۰/۰۸۷	۰/۰۴۱	۰/۰۱۲	۰/۰۰۳	۰/۰۰۰۲

مطالعات مدیریت گردشگری عصر هوشمند، دوره ۲، شماره ۱، ۱۵۶-۱۴۲، بهار و تابستان ۱۴۰۴

مرحله پنجم: در این مرحله اقدام به تشکیل ماتریس همهانگ می‌شود. با توجه به اینکه جهت شاخص‌ها مثبت است بنابراین از رابطه زیر برای به‌دست آوردن ماتریس همهانگی استفاده می‌شود (جدول ۵):

$$S_{kl} = \{j | r_{kj} \geq r_{lj}\} \quad j = 1, \dots, m$$

جدول ۵. ماتریس همهانگ (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

شاخص صنایع‌دستی	حصیربافی	گلیم‌بافی	سوزن‌دوزی	سکه‌دوزی	سفالگری
حصیربافی	-	۰/۰۲۶	۰/۲۸۴	۰/۱۲۰	۰/۱۲۰
گلیم‌بافی	۰/۹۷۴	-	۰/۲۸۴	۰/۵۹۶	۰/۲۸۴
سوزن‌دوزی	۰/۸۱۰	۰/۷۴۲	-	۰/۸۳۶	۰/۸۳۶
سکه‌دوزی	۰/۹۷۴	۰/۹۷۴	۰/۲۵۸	-	۰/۷۱۵
سفالگری	۰/۹۷۴	۰/۷۱۶	۰/۵۴۳	۰/۸۳۶	-

مرحله ششم: در مرحله بعد با توجه به مجموعه معیارهای ناهمانگ برای هر زوج گزینه، ماتریس ناهمانگ (NI) تشکیل می‌شود. در درایه‌های این ماتریس با توجه به رابطه زیر محاسبه خواهد شد (جدول ۶):

$$NI_{kl} = \frac{\text{MAX} |V_{kj} - V_{lj}| \quad J \in D_{kl}}{\text{MAX} |V_{kl} - V_{lj}| \quad J = 1, 2, \dots, n}$$

جدول ۶. ماتریس ناهمانگ (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

شاخص صنایع‌دستی	حصیربافی	گلیم‌بافی	سوزن‌دوزی	سکه‌دوزی	سفالگری
حصیربافی	-	۱	۱	۱	۱
گلیم‌بافی	۱	-	۱	۱	۱
سوزن‌دوزی	۰/۱۸۹	۰/۱۸۹	-	۰/۵۸۳	۰/۴۱۶
سکه‌دوزی	۰/۰۷۲	۰/۰۰۷	۱	-	۱
سفالگری	۱	۱	۱	۰/۳۳	-

مرحله هفتم: در مرحله بعد، بایستی ماتریس همهانگ مؤثر محاسبه می‌شود. ابتدا لازم است مقدار آستانه تحمل را محاسبه نماییم. آستانه ماتریس همهانگ مؤثر به صورت زیر محاسبه می‌شود:

$$\bar{I} = \frac{\sum_{k=1}^m \sum_{l=1}^m I_{kl}}{m(m-1)}$$

حد آستانه ماتریس همهانگ مؤثر: ۰/۵۵۷ به دست آمده است. اگر عنصر ماتریس I بزرگتر یا مساوی آن باشد، آن مؤلفه در ماتریس H مقدار (۱) می‌گیرد و در غیر این صورت مقدار (۰) می‌گیرد. با توجه به جدول، سوزن‌دوزی دارای بیشترین مقدار (۱) می‌باشد و حصیربافی و آهانگری دارای بیشترین مقدار (۰) می‌باشد. در ماتریس همهانگ مؤثر هر گزینه‌ای که دارای بیشترین مقدار (۱) باشد با در نظر گرفتن ماتریس ناهمانگ مؤثر، احتمال اینکه رتبه اول شود بسیار زیاد است (جدول ۷).

ارزیابی و اولویت‌بندی صنایع دستی جهت توسعه گردشگری استان سیستان و بلوچستان / کله قنبری و همکاران

جدول ۷. ماتریس هماهنگ مؤثر (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

شاخص صنایع دستی	حصیربافی	گلیم‌بافی	سوزن‌دوزی	سکه‌دوزی	سفالگری
حصیربافی	-	۰	۰	۰	۰
گلیم‌بافی	۱	-	۰	۱	۰
سوزن‌دوزی	۱	۱	-	۱	۱
سکه‌دوزی	۱	۱	۰	-	۱
سفالگری	۱	۱	۰	۱	-

مرحله هشتم: اگر عنصر I بزرگتر یا مساوی آن باشد، آن مولفه در ماتریس G مقدار (۱) و در غیر این صورت مقدار (۰) می‌گیرد و رابطه زیر به منظور به دست آوردن ماتریس ناهماهنگ مؤثر استفاده می‌شود:

$$\bar{NI} = \frac{\sum_{k=1}^m \sum_{l=1}^m NI_{kl}}{m(m-1)}$$

حد آستانه ماتریس ناهماهنگ مؤثر ۰/۷۳۹ به دست آمده است. با توجه به جدول شماره ۷، سوزن‌دوزی و سکه‌دوزی دارای کمترین مقدار صفر (۰)، می‌باشد، حصیربافی و گلیم‌بافی دارای بیشترین مقدار صفر (۰) می‌باشد. این بدان معناست که وجود مقدار صفر (۰) در درایه‌های ماتریس ناهماهنگ مؤثر و وجود مقدار یک (۱) در درایه‌های ماتریس هماهنگ مؤثر یا بر عکس، سبب پایین شدن رتبه گزینه مورد نظر می‌شود (جدول ۸).

جدول ۸. ماتریس ناهماهنگ مؤثر (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

شاخص صنایع دستی	حصیربافی	گلیم‌بافی	سوزن‌دوزی	سکه‌دوزی	سفالگری
حصیربافی	-	۰	۰	۰	۰
گلیم‌بافی	۰	-	۰	۰	۰
سوزن‌دوزی	۱	۱	-	۱	۱
سکه‌دوزی	۱	۱	۰	-	۰
سفالگری	۰	۰	۰	۱	-

مرحله نهم: درایه‌های ماتریس کلی مؤثر (F) از ضرب درایه‌های متناظر ماتریس هماهنگ مؤثر و ناهماهنگ مؤثر در همدیگر به دست می‌آید. بر این اساس ماتریس کلی مؤثر به صورت زیر خواهد بود (جدول ۹).

$$F_{KL} = H_{KL} \times G_{KL}$$

جدول ۹. ماتریس کلی مؤثر (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

شاخص صنایع دستی	حصیربافی	گلیم‌بافی	سوزن‌دوزی	سکه‌دوزی	سفالگری	تعداد باخت	تعداد برد	اختلاف	رتبه
--------------------	----------	-----------	-----------	----------	---------	---------------	--------------	--------	------

مطالعات مدیریت گردشگری عصر هوشمند، دوره ۲، شماره ۱، ۱۵۶-۱۴۲، بهار و تابستان ۱۴۰۴

حصیربافی	-	۰	۰	۰	۰	۴	۰	-۴	۴
گلیمبافی	۰	-	۰	۰	۰	۴	۰	-۴	۴
سوزن‌دوزی	۱	۱	-	۱	۱	۰	۴	۴	۱
سکه‌دوزی	۱	۱	۰	-	۰	۲	۲	۰	۲
سفالگری	۰	۰	۰	۱	-	۳	۱	-۲	۳

با توجه به جدول شماره ۹، سوزن‌دوزی با عنایت به نمره بالا در شاخص تهیه مواد اولیه و شاخص قابلیت رقابت در رتبه نخست قرار گرفت، سکه‌دوزی، سفالگری به ترتیب در رتبه دوم و سوم قرار گرفتند و حصیربافی و گلیمبافی به طور مشترک در رتبه چهارم واقع شدند.

بحث

صنایع‌دستی نمایه‌ای از فرهنگ و تمدن هر ملتی است که همواره جلوه‌گر خلاقیت‌ها و ایده‌های ذهنی هستند. شناسایی و سطح‌بندی صنایع‌دستی از یک سو گامی است در جهت شناخت و آگاهی از آثار هنرهای دستی یک منطقه و از سوی دیگر با توجه به محدودیت‌های مالی و اقتصادی از بنیادی‌ترین اقدامات در این خصوص است. و زمینه‌ساز رونق گردشگری و به عنوان یکی از مولفه‌های اساسی در جاذبه‌سازی نواحی برای جذب گردشگر می‌باشد. به طور مثال کشور یونان که دچار رکود اقتصادی شده است از بین تمام بخش‌های اقتصادی و تولیدش تنها گردشگری قدرت رقابت دارد؛ و یکی از اصلی‌ترین زمینه‌های ایجاد اشتغال و توسعه اقتصادی در این کشور گردیده است به طوری که دومین مقصد در دریای مدیترانه و جنوب اروپاست. حال در کنار این صنعت و بهره‌گیری از صنایع‌دستی می‌تواند درصد اشتغال و میزان درآمد محلی‌ها را چند برابر نماید. هر دو فعالیتی برخاسته از بستر بومی و محلی و حاصل کنش متقابل محیط طبیعی و فعالیت انسانی که بهره‌مندی از آن‌ها هیچ خسارت و آلودگی را برای محیط به همراه ندارد. در این پژوهش با توجه به شاخص‌های تهیه مواد اولیه، قابلیت رقابت، راندمان تولید، جذابیت و سطح تبلیغات با استفاده از مدل تصمیم‌گیری چند معیاره الکترونیک اولویت‌بندی صنایع‌دستی استان سیستان و بلوچستان اقدام گردید. ابتدا با توجه به نظر کارشناسان و مطالعات میدانی، مهمترین آثار صنایع‌دستی انتخاب شدند و سپس اهمیت نسبی هر یک از فاکتورها، در قالب مدل FANP تعیین گردیده است.

بر اساس یافته‌های پژوهش، سوزن‌دوزی با کسب بیشترین امتیاز در شاخص‌های تهیه مواد اولیه (۰.۲۳۰) و قابلیت رقابت (۰.۱۴۶) در رتبه نخست قرار گرفته است. این نتیجه نشان‌دهنده مزیت نسبی سوزن‌دوزی در دسترسی به مواد اولیه و توانایی رقابت در بازارهای داخلی و بین‌المللی است. همچنین، سوزن‌دوزی به دلیل زیبایی هنری و تنوع طرح‌های سنتی، جذابیت بالایی برای گردشگران دارد که این موضوع در ماتریس هماهنگ مؤثر (مقدار ۱ در اکثر مقایسه‌ها) تأیید شده است.

سکه‌دوزی و سفالگری به ترتیب در رتبه‌های دوم و سوم قرار گرفته‌اند. سکه‌دوزی به دلیل قابلیت رقابت بالا و سهولت نسبی در تهیه مواد اولیه، گزینه مناسبی برای توسعه است. با این حال، سفالگری با وجود امتیاز مطلوب در قابلیت رقابت، به دلیل چالش‌های موجود در تهیه مواد اولیه و سطح تبلیغات پایین، نتوانسته جایگاه بهتری کسب کند. حصیربافی و گلیمبافی در رتبه چهارم قرار دارند که نشان‌دهنده ضعف این صنایع در شاخص‌های کلیدی مانند سطح تبلیغات و راندمان تولید است. این نتایج حاکی از آن است که این صنایع نیازمند حمایت‌های بیشتر در زمینه بازاریابی، بهبود فرآیند تولید و دسترسی به مواد اولیه هستند.

وزن‌دهی شاخص‌ها با استفاده از روش FANP نشان داد که تهیه مواد اولیه (۰.۴۳۱) و قابلیت رقابت (۰.۲۸۵) بیشترین تأثیر را در رتبه‌بندی صنایع دستی داشته‌اند. این موضوع بیانگر آن است که دسترسی به مواد اولیه و توانایی رقابت در بازار، دو عامل تعیین‌کننده

ارزیابی و اولویت‌بندی صنایع دستی جهت توسعه گردشگری استان سیستان و بلوچستان / کوه قنبری و همکاران

در توسعه صنایع دستی هستند. از سوی دیگر، شاخص‌هایی مانند سطح تبلیغات (۰.۰۲۶) و جذابیت (۰.۰۹۴) وزن کمتری داشته‌اند که احتمالاً به دلیل عدم توجه کافی به بازاریابی و معرفی این صنایع به گردشگران است.

نتیجه‌گیری

این پژوهش در زمینه صنایع دستی استان سیستان و بلوچستان انجام شده است. زمینه‌های و اماری (۱۳۸۷) هم معتقدند که برای دستیابی به رونق صنایع دستی بایستی در حوزه طراحی، عرضه و بسته‌بندی، بازاریابی و تبلیغات راهکارهایی عملی ارائه داد. بر اساس نتایج پژوهش، هنر سوزن‌دوزی با تعداد ۴ برد و بدون باخت در رتبه نخست قرار گرفت (پاسخ به سوال دوم پژوهش) سکه‌دوزی با ۲ برد و ۲ باخت در رتبه دوم، سفال‌گری با ۱ برد و ۳ باخت در رتبه سوم و در نهایت گلیم‌بافی و حصیربافی با ۴ باخت و بدون برد به طور مشترک در رتبه چهارم قرار گرفتند. بعد از مرحله «چگونه است؟» (شناخت و سطح‌بندی وضع موجود صنایع دستی استان سیستان و بلوچستان)، مرحله «چه باید کرد؟» می‌باشد (رسیدن به وضع مطلوب)، در این زمینه شعبانی و همکاران (۱۴۰۰) معتقدند بهره‌گیری از فناوری‌های نوین و تجارت الکترونیک جهت توسعه بازار صنایع دستی روستایی مشهود و امری ضروری است. بدین منظور راهکارهای زیر جهت ارتقا سطح اقتصادی و اجتماعی منطقه مورد نظر پیشنهاد می‌گردد:

۱- توسعه سوزن‌دوزی به عنوان صنعت پیشرو:

با توجه به پتانسیل بالای سوزن‌دوزی، ایجاد کارگاه‌های آموزشی و حمایت از هنرمندان این حوزه می‌تواند به افزایش تولید و صادرات کمک کند.

برگزاری نمایشگاه‌های تخصصی و استفاده از پلتفرم‌های دیجیتال برای فروش بین‌المللی توصیه می‌شود.

بسیاری از مواد اولیه صنایع دستی (نظیر سوزن‌دوزی و سکه‌دوزی) از کشور پاکستان تهیه می‌شود که قیمت تمام شده آن نسبت به مواد اولیه داخلی ارزان‌تر است؛ بنابراین کاهش قیمت مواد اولیه داخلی از یک‌سو سبب خودکفایی صنایع دستی از مواد خارجی و از سوی دیگر مانع از خروج ارز از کشور می‌شود.

۲- بهبود وضعیت حصیربافی و گلیم‌بافی:

این صنایع نیازمند سرمایه‌گذاری در بخش تبلیغات و بازاریابی هستند. استفاده از شبکه‌های اجتماعی و همکاری با آژانس‌های گردشگری می‌تواند به معرفی بهتر این محصولات کمک کند.

تسهیل دسترسی به مواد اولیه از طریق ایجاد تعاونی‌های محلی ضروری است.

۳- تقویت زیرساخت‌های گردشگری مرتبط با صنایع دستی:

ایجاد بازارچه‌های دائمی صنایع دستی در مناطق گردشگری استان می‌تواند فروش این محصولات را افزایش دهد.

توسعه تورهای گردشگری با محوریت بازدید از کارگاه‌های صنایع دستی، تجربه تعاملی بهتری برای گردشگران ایجاد می‌کند.

افزایش تبلیغات صنایع دستی توسط رسانه استانی در سطح خرد و رسانه ملی در سطح کلان و همچنین استفاده از سایر شیوه‌های نوین اطلاع‌رسانی.

استفاده از مدل‌ها و تکنیک‌های جدید آماری برای تشریح وضع موجود و برنامه‌ریزی دقیق‌تر برای بهبود وضعیت صنایع دستی.

ایجاد موزه‌های صنایع دستی در سطح شهرهایی مانند زابل، زاهدان، سراوان، ایرانشهر، سرباز، چابهار و قصرقند به منظور جذب گردشگران.

حمایت سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی از صنعت‌گران به صورت اعطای وام با بهره کم و تخصیص بیمه خدمات درمانی.

مطالعات مدیریت گردشگری عصر هوشمند، دوره ۲، شماره ۱، ۱۵۶-۱۴۲، بهار و تابستان ۱۴۰۴

-برگزاری نمایشگاه‌های صنایع‌دستی در سطح شهرهای استان و انتخاب صنایع‌دستی برتر در این نمایشگاه‌ها به منظور ارائه در نمایشگاه‌های کشوری برای تبلیغ و بازاریابی.
-ایجاد مکان‌های فروش صنایع‌دستی در شهرهای چابهار، ایرانشهر، زاهدان و همچنین کلانشهرهای کشور.
-برگزاری کلاس‌های آموزشی برای هنرمندان و آگاه‌سازی و آشنایی با نیازهای بازار.

حامی مالی

حامی مالی ندارد.

سهام نویسندگان در پژوهش

سهام نویسندگان برابر است.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌کنند هیچ نوع تعارض منافی ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان از تمام کارشناسان محترم جهت همکاری در این پژوهش، کمال قدردانی و تشکر را دارند.

منابع

- بخشنده، نصرت، و میراج، فرحناز. (۱۳۸۸). راهکارهای احیای صنایع‌دستی منسوخ‌شده و ارتباط آن با توریسم. در نصرالله پورافکاری (ویراستار)، مجموعه مقالات همایش ملی صنایع دستی و ارتباط آن با صنعت توریسم (۲۹-۳۰ مهرماه ۱۳۸۸، دانشگاه اصفهان). اصفهان: کنکاش.
- ثریایی، علی و عطف، زهرا. (۱۳۹۳). شناسایی چالش‌های صنایع‌دستی و ارائه راهکارهای لازم (مطالعه موردی: صنایع‌دستی استان مازندران). پژوهش‌های مدیریت و حسابداری، (۲ و ۳)
<https://civilica.com/doc/406497/>
- رضاقلی‌زاده، مهدیه. (۱۳۹۵). بررسی تاثیر گردشگری بر مثلث فقر، نابرابری و رشد اقتصادی. فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، ۱۱(۳۶)، ۱۶۰-۱۲۵.
<https://doi.org/10.22054/tms.2017.7251>
- شجاع‌نوری، فروغ و جمالی، معصومه و شجاع‌نوری، نیکو و هنربخش، فرزانه و اکبری، مرتضی. (۱۳۹۵). عوامل مؤثر بر توسعه کسب‌وکار صنایع‌دستی (مطالعه موردی: کلاش، گیوه کردستان). فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۵(۲)، ۷۹-۹۴.
<https://ensani.ir/fa/article/359023>
- شعبانی، عاطفه، محمدی، حمیدرضا و مهدوی حاجی‌لویی، مسعود. (۱۴۰۰). تحلیل ساختار زنجیره ارزش صنایع دستی در توسعه گردشگری روستایی در سال ۱۳۹۹ (مطالعه موردی: روستای متکازین استان مازندران). پژوهش‌های گردشگری و توسعه پایدار، ۴(۱)، ۱-۱۲.
<https://www.ensani.ir/file/download/article/1625892572-10159-13-1.pdf>
- شفقی، سیروس. (۱۳۸۸). هویت اصفهان، گردشگری و صنایع‌دستی آن. در نصرالله پورافکاری (ویراستار)، مجموعه مقالات همایش ملی صنایع دستی و ارتباط آن با صنعت توریسم (۲۹-۳۰ مهرماه ۱۳۸۸، دانشگاه اصفهان). اصفهان: کنکاش.
- صرامی، حسین. (۱۳۸۴). صنایع‌دستی اصفهان و مشکلات آن. مجله فضای جغرافیایی، (۱۳)، ۶۰-۴۸.
<https://ensani.ir/file/download/article/۵۹-۳۰۷۹-۲۰۱۲۰۳۲۷۱۸۵۶۵۵.pdf>
- عطایی، محمد. (۱۳۹۳). تصمیم‌گیری چندمعیاره (چاپ دوم). شاهرود: انتشارات دانشگاه صنعتی شاهرود.
- قنبری، سیروس، دهقان، محمدحسین و میرکی اناری، حسین. (۱۳۹۶). تبیین و ارزیابی نقش کارآفرینی در توسعه روستایی با تأکید بر صنایع‌دستی (مطالعه موردی: روستاهای بخش مرکزی شهرستان انار). پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۶(۱)، ۱۳۲-۱۱۹.
<https://civilica.com/doc/663975/>

ارزیابی و اولویت‌بندی صنایع دستی جهت توسعه گردشگری استان سیستان و بلوچستان / کوه قنبری و همکاران

کرمی، مهرداد، کلانتری، خلیل و چوپچیان، شهلا. (۱۳۹۱). برنامه‌ریزی فضایی به منظور مکان‌یابی بازارچه‌های صنایع دستی (مطالعه موردی استان خراسان جنوبی). *مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای* (توقف انتشار)، ۴(۱۵)، ۲۱-۳۶.

https://urs.ui.ac.ir/article_20030.html

Ataei, M. (2014). *Multi-criteria decision making* (2nd ed.). Shahrood: Shahrood University of Technology Press. [In Persian].

Ateljevic, J. (2009). Tourism entrepreneurship and regional development: Example from New Zealand. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 15(3), 282-308.

<https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/13552550910957355/full/html>

Bakhshandeh, N., & Miraj, F. (2009). Strategies for reviving obsolete handicrafts and their relation to tourism. In N. Pourafkari (Ed.), *Proceedings of the National Conference on Handicrafts and Their Relationship with the Tourism Industry* (October 21–22, 2009, University of Isfahan). Isfahan: Konkash. [In Persian]

Benny Alexandri, M., Zultaqawa, Z & Donie Aulia, M. (2019). Creative Industries: Strategy and Challenges in the Craft Sub-sector, *Review of Integrative Business and Economics Research*, 8(4), 255-263.

<https://www.proquest.com/docview/2263221207?sourcetype=Scholarly%20Journals>

Chen, N., & Xu, Z. (2015). Hesitant fuzzy ELECTRE II approach: A new way to handle multicriteria decision-making problems. *Information Sciences*, 292, 175–197.

<https://doi.org/10.1016/j.ins.2014.08.054>

Cooke, P. (2015). The resilience of sustainability, creativity and social justice from the arts & crafts movement to modern day “eco-painting”. *City, Culture and Society*, 6(3), 51-60.

<https://doi.org/10.1016/j.ccs.2015.02.003>

Cosma, S., Paun, D., Bota, M., & Fleseriu, C. (2014). Innovation – A useful tool in the rural tourism in Romania. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 148, 507–515.

<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.07.073>

Garcia, F. A. (2014). A comparison study of the evolution of tourism policy in Spain and Portugal. *Journal: tourism unuyement perspectives*, 11, 34-50.

<https://doi.org/10.1016/j.tmp.2014.03.001>

Ghanbari, S., Dehghan, M. H., & Mirki Anari, H. (2017). Explaining and evaluating the role of entrepreneurship in rural development with emphasis on handicrafts (Case study: Central District villages of Anar County). *Journal of Research and Rural Planning*, 6(1), 119–132. [In Persian]

<https://civilica.com/doc/663975/>

Kalantari, K., Choobchian, S. and Karami, M. (2013). Site selection for Handy Craft Market in South Khorasan Province Using Analytical Hierarchy Process (AHP). *Journal of Urban - Regional Studies and Research*, 4(15), 21-36. [In Persian]

https://urs.ui.ac.ir/article_20030.html?lang=en

Lin, Y. D., & Li, C. S. (2010). The Study of Entrepreneurial key-factor in Taiwan Craft Creative Industry. In *ICSB World Conference Proceedings* (1-15). International Council for Small Business (ICSB).

<https://www.proquest.com/docview/750434657?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true&sourcetype=Conference%20Papers%20&%20Proceedings>

Nayak, J. K., & Bhalla, N. (2016). Factors motivating visitors for attending handicraft exhibitions: Special reference to Uttarakhand, India. *Tourism Management Perspectives*, 20, 238-245.

<http://dx.doi.org/10.1016/j.tmp.2016.10.001>

Redzuan, M., & Aref, F. (2011). Constraints and potentials of handicraft industry in underdeveloped region of Malaysia. *African Journal of Business Management*, 5(2), 256–260.

<https://www.internationalscholarsjournals.com/articles/constraints-and-potentials-of-handicraft-industry-in-underdeveloped-region-of-malaysia.pdf>

Rezagholizadeh, M. (2017). Investigating the effect of tourism on the triangle of poverty, inequality and economic growth. *Tourism Management Studies*, 11(36), 125–160. [In Persian]

<https://doi.org/10.22054/tms.2017.7251>

Sarami, H. (2005). Handicrafts of Isfahan and their problems. *Geographical Space Journal*, (13), 48–60. [In Persian]

<https://ensani.ir/file/download/article/20120327185655-3079-59.pdf>

- Sarayee, A., & Atef, Z. (2014). Identifying the challenges of handicrafts and proposing necessary solutions (Case study: Handicrafts of Mazandaran Province). *Journal of Management and Accounting Research*, (2-3). [In Persian]
<https://civilica.com/doc/406497/>
- Shabani, A., Mohammadi, H., & Mahdavi Haji Louei, M. (2021). Analysis of the handicrafts value chain structure in the development of rural tourism in 2020 (Case study: Metkazin village, Mazandaran province). *Tourism Research and Sustainable Development*, 4(1). 1-12. [In Persian]
<https://www.ensani.ir/file/download/article/1625892572-10159-13-1.pdf>
- Shafaghi, S. (2009). The identity of Isfahan, its tourism and handicrafts. In N. Pourafkari (Ed.), *Proceedings of the National Conference on Handicrafts and Their Relationship with the Tourism Industry* (October 21-22, 2009, University of Isfahan) Isfahan: Konkash. [In Persian]
- Shoja Nouri, F., Jamali, M., Shoja Nouri, N., HonarBakhsh, F., & Akbari, M. (2016). Factors influencing the development of handicraft businesses (Case study: Kalash, Giveh of Kurdistan). *Journal of Rural Research and Planning*, 5(2), 79-94. [In Persian]
<https://ensani.ir/fa/article/359023>